

Hofmanówna, Halina

Dekret elekcyjny króla Aleksandra z dn. 3 października 1501 roku

---

Przegląd Historyczny 17/1, 92-98

1913

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

MISCELLANEA.

I.

Dekret elekcyjny króla Aleksandra z d. 3 października 1501 roku.

Znany był dotąd, jako całość odrębna, jedynie na podstawie dziełka Stanisława Karnkowskiego p. t. *De primatu senatorio regni Poloniae*. (Poznań 1593) str. od 16--24.

W ostatnich czasach ogłosił go drukiem prof. Oswald Balzer¹⁾, jako część składową t. zw. *Modus eligendi regis*. Włączony tu został przez nieznaną autorów tego zabytku z początku XVI wieku, w formie przykładu, między szereg przepisów, mających służyć do ustalenia porządku, jaki winien być zachowany przy elekcji. Oryginał samego dekretu uchodził dotąd za zaginiony. Odnalazł go dopiero w roku przeszłym, w archiwum nieświeskiem, Dr. Władysław Semkowicz, przy którego pomocy i wskazówkach odpisany tekst podaję poniżej.

Dokument pergaminowy, średniej grubości, szeroki 71,5 cm, wysoki 40 cm (zakładka 12 cm), bardzo zniszczony, w kilku miejscach przedarty i częściowo papierem podklejony. Pismo miejscami rdzą wyżarte. U dokumentu wisiało niegdyś 31 pieczęci, z których tylko 12 zachowanych, po reszcie pozostały tylko sznurki z biało-różowego i biało-zielonego jedwabiu. Zachowały się następujące pieczęcie:

2. Herb Ciołek, litery M. D.

---

¹⁾ *Modus eligendi regis* z początku XVI wieku—wydał Oswald Balzer. Odb. z Księgi pamiątkowej ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia uniwersytetu lwowskiego. Kraków 1911.

Prof. Balzer uwzględnił przy ogłoszeniu tekstu tak przekazy, zawierające cały „*Modus*“, jak i cytowany druk Karnkowskiego.

4. Herb Odrowąż, napisu brak.
5. „ Zaręba, napis S. A.
9. „ Gryf, napis: Luce episcopi Warmiensis.
11. „ Hippocentaurus: Sigillum... Alexandri.
14. „ Godziemba: Johannis Ludbranski D. G. Epvs Poszn.
15. „ Poraj: S. Andree Rosa dei gra archiepiscopi leopoliensis.
16. Pieczęć Fryderyka, kardynała prymasa (zob. Gumowski. Pieczęcie królów pol. nr. 38).
- 17) Herb Poraj, napis: Creslaus de Curozwanky Episcopus Wladislawiensis.
27. Herb Zaręba, litery I. K.
29. „ Sreniawa, napis: Cmte Sobni.
31. „ Poraj, napis: Nicolaus de Curozwanky.

Napisy in dorso. 1) Z wieku XVI. Privilegium electionis regis Alexandri in regem Poloniae unanimes omnium ordinum regni et oratorum Magni ducatus Litwaniae tunc Petricoviae existentium consensu factum Anno 1501. — 2) Z w. XVI. Decreti et electionis principis Alexandri in ducem Magni ducatus Lithuaniae et regni Poloniae. 3) Sygnatura z XVIII w.: Litera A. Szuflada 4, sztuka 9. 4) Sygnatura z XVII w. na kartce; Szuflada I. Fasc. 4, sztuka 2.

Dokument w dzisiejszym swym stanie jest do tego stopnia zbutwiały, że nie nadaje się do reprodukcji fotograficznej, a za lat kilkanaście będzie prawdopodobnie zupełnie nieczytelny. Pragnąc zatem w granicach możliwości dać o nim jak najdokładniejsze wyobrażenie, uwzględniłam wszystkie, nawet ortograficzne, właściwości tekstu. Miejsca, już dziś w oryginale zupełnie zatarte, podaję w nawiasach na podstawie druku Karnkowskiego (K.), notując w tych wypadkach uwzględnione przez prof. Balzera warianty przekazów „Modus eligendi“ t. j.

- 1) formularza potylickiego z drugiej połowy XVI wieku (P.);
- 2) kopii Naruszewicza (N.), uskutecznionej z inwentarza Warszawickiego.

Druk Karnkowskiego wysuwam na plan pierwszy, jako jedyny znany dziś, niezależny przekaz dekretu Aleksandra, pochodzący w prostej linii od oryginału—wbrew prof. Balzerowi, który uważa go za przejęty z „Modus eligendi“ (op. cit. str. 6), a to z powodu istniejących rzekomo wspólnych błędów i usterek obu przekazów. Przy pomocy wydania prof. Balzera stwierdzić jednak można, że o ile warianty formularza Potylickiego i kopii Naruszewicza zgadzają się często ze sobą w przeciwstawieniu do druku Karnkowskiego, o tyle ten ostatni zaledwie w kilku wypadkach pokrywa się z jednym z nich, wbrew tekstowi drugiego. Mianowicie (Balzer op. cit.):

Str. 16 wariant 4: — Brestensis N. K.; — Brzestensis P., ale oryginał „Brestensis“.

Str. 16. wariant 17: — Voynicensis N. K. — Woynicensis P. i oryginał.

Str. 17. war. 8:—Petricoviam N. K.;—Pyotrkouiam. oryginał; Piąthkoviam P.

Str. 17. war. 19:—Denuntiantibusque N. K.—denuntiantibusque P. i oryginał.

Str. 17. war. 20:—nuntios N. K.—nuntios P. i oryginał.

Str. 17. war. 22: — Petricoviensem N. K. — Piotroviensem P. oryginał „Pyotrkouiensem“.

Str. 18. war. 33:—et. P. K.;—ac. N. i oryginał.

Str. 20. war. 6: — Petricoviae N. K. — Piotrcoviae P. Pyotrkouie oryginał.

Str. 20. war. 26: — Sandomiriensi N. K. — Sandomiriensi P. i oryginał.

Pomijając już fakt, że dwa z pomiędzy dziewięciu wyżej wyliczonych wariantów znajdują się właśnie w oryginale w przeciwstawieniu do formularza Potylickiego, a więc za wspólne błędy uważane być nie mogą, pozostałe są aż nazbyt drobiazgowo, aby służyły do stwierdzenia pokrewieństwa tekstów. Tak np. nazwa Piotrków pisana była najczęściej w formie łacińskiej Petrecow, Petricoviensis i t. p., łatwo więc dostać się mogła, jako poprawka tekstu, pod pióra dwóch niezależnych od siebie pisarzy; ta sama uwaga odnosi się do brzmienia: Sandomiriensi, Sandomiriensi. Denuntiantibus—denuntiantibus, nuntios — nuntios; są to tylko odchylenia ortograficzne, zresztą i w samym oryginale w obydwóch formach spotykane.

Jeżeli zaś niema danych, uzależniających druk Karnkowskiego od tekstu *Modus eligendi*, to istnieją przeciwnie takie, które dowodzą jego zupełnej odrębności. Przedewszystkiem druk Karnkowskiego podaje kilkakrotnie tekst poprawny tam, gdzie przekazy *Modus* mają wspólne, odmienne od oryginału, wersye.

Np. str. 15. war. 8,—Creslaus Vladislaus“ podają błędnie P. N.—Karnkowski zgodnie z oryginałem: „Creslaus Wladislaviensis“.

Str. 17. war. 6.—„dictae P. dicite N. Balzer poprawia: „nunc dictae“.—Karnkowski zgodnie z oryginałem „immediate“.

Str. 19. war. 19. — „domino, domino gratiosissimo“. P. N.—Karnkowski zgodnie z oryginałem: domino, domino, domino Alexandro, Dei gratia magno duci Litwaniae, domino nostro gratiosissimo“.

Nakoniec sama książeczka *De primatu senatorio* przemawia za tem, że jej autor nie znał prawdopodobnie *Modus eligendi*. Dekret Aleksandra jest tam bowiem przytoczony dla uzasadnienia

twierdzenia, że arcybiskup gnieźnieński od czasów dawnych miał pierwszeństwo w senacie i tytuł „primas regni“. Nasuwają się jednak Karnkowskiemu wątpliwości, czy w tym specjalnym wypadku stanowisko Fryderyka, jako kardynała i syna królewskiego, nie było powodem przyznania mu przodującej roli w czasie bezkrólewia: „Nec est existimandum, quod ii senatores inquam ad Fridericum, non quasi ad archiepiscopum et primatem, sed quasi ad cardinalem et filium regis convenirent. Cur enim ad regis filium convenirent, libertate electionis uti volentes? Cur autem ad cardinalem cardinalitiam dignitatem non modo ab electionis negotio: verum etiam a tota Republica, ut infra patebit, alienam esse contendentes“¹⁾).

Sądzę zatem, że byłby poddał interpretacji następujący ustęp: *Modus eligendi*, gdyby mu tylko ten ostatni był znany: „Fridericus miseratione divina—vel si aliter praelatus superior fuerit pro illo tempore, ex tunc ab illius nomine debet decretum inchoari, prout hic sequitur et debet legi coram omni consilio ante vocationem“²⁾).

Zresztą sam prof. Balzer uznał tekst Karnkowskiego za najpoprawniejszy ze znanych sobie przekazów dekretu³⁾.

Fredericus, miseratione diuina sacrosanctae Romanae ecclesiae tituli sanctae Luciae in septem solis presbyter cardinalis, archiepiscopus Gneznensis, primas regni Poloniae, et episcopus Cracouiensis, Andreas Roza, archiepiscopus Leopoliensis et episcopus Premisliensis, Creslaus Wladislaiensis et cancellarius regni, Johannes Poznaniensis, Lucas Warmiensis, Albertus Wilnensis, Vincencius Plocensis, Mathias Chelmenensis, episcopi, Spitek de Jaroslaw, castellanus Cracoviensis, Andreas de Schamotuli Posnaniensis, Petrus Kmytha de Wyssnycze Cracoviensis et marsalcus regni, Iohannes de Tarnow Sandomiriensis, Nicolaus Gardzina de Ludbranz Calissiensis, dux Alexander castellanus Vilmensis, Ioannes de (Zabrzeze⁴⁾) Trocensis, Nicolaus de Baysen Marienburgensis, Petrus Myszkowsky Lanciensis, Nicolaus de Coszyelecz Brestensis, Nicolaus de Crethkow Iuniwladislaviensis, Iohannes de Tarnow Russiae, Nicolaus de Curozwanky Lublinensis, Stanislaus Kmytha de (Visnice⁵⁾) Belzensis, (N)ynogneuius de Criszko Plocensis, Andreas de Cuthno Rawensis, pallatini, Dobrogostius do Ostrog Poznaniensis, Jarandus de Brudzewo Calissiensis, Iohannes de Przeramb Siradiensis, Andreas de Saxin Lanciensis, Andreas de Thanczin Woyniciensis, Iohannes de Slupcza Sandecensis, Stanislaus de Młodzowycze Radomiensis, Petrus Saffranycz de Pyeszkowascala Wisliciensis et capitaneus Marienburgensis, Stanislaus de Potulicze

¹⁾ Karnkowski. Op. cit. str. 25. ²⁾ Balzer op. cit. s. 15. ³⁾ Op. cit. str. 9.
⁴⁾ Zabrzezie P. N.; ⁵⁾ Wysznicza P. Wisnicze N.

Myedzyrzecensis, Ieronimus de Cobylyno Rosperiensis, Zauissius de Cunradzecz Plocensis, Iohannes (Poliak de Karnkow¹) Landensis, Raphaël de Jaroslaw Przemisliensis, Iohannes de Syenno Malogostiensis, Paulus de Cothcza Polanecensis, Bal Sanoczensis, castellani, Mathias de Drzewycza, praepositus Scarbimiriensis et scolasticus Cracoviensis, vicecancellarius regni, (Andreas de K)osczyelec, (marsch)alcus regalis curiae, Petrus de Schidlowycz, succamerarius Cracoviensis, ceterique praelati, barones, milites et nobiles regni, universum regnum Poloniae et magnum ducatum Litwaniae repraesentantes. In nomine sanctae individuae Trinitatis. Ad universorum, quorum interest intereritque in futurum, notitiam deducimus, quod anno praesenti feria quinta in octava festi Sacratissimi Corporis Christi in civitate Thorunensi terrarum Prussiae Serenissimo olim principe domino Iohanne Alberto Dei gratia rege Poloniae, supremo duce (Lithuaniae, Russiae, Prus)isiaeque domino et haerede etc. gratiosissimo per mortem cui omne vitae subiacet imperium, de medio sublato, eiusque olim funere regio Cracoviae feria secunda post festum sancti Iacobi apostoli in basilica diwi Polonorum patroni praesulis Stanislai in castro Cracoviensi sita, (honorificentissime²) sepulto, caeremoniis ad hoc dignissimis funeralibus, prout tantae expediebat Maiestati non minus reverenter quam etiam devote et lugubriter adhibitis; tandem immediate sepultura peracta sint per nos vniuersos qui Cracoviae iusta funeri solvimus electioni (futurae Maiestatis Regiae dies) et locus huc Pyotrkouiam ad praesentem conventionem generalem decretus, deputatus et assignatus decreto comvni mediante praesentium dominorum praelatorum et baronum regni, sepulturae regiae interessentium, absentiumque accedente consensu; fuereque (vniuersi) principes (ac³) praelati spirituales et saeculares, barones, nobilitates, (milites et) comvnitates terrarum et civitatum, de iure ac consuetudine ad electionem regiam pertinentium, edictis proclamationum publicis ac litteris et nuntiis, eam ipsam electionem praefixam intimantibus, denuntiantibusque, vocati (et aui)ati, ut nobiscum una pro eligendo futuro rege ac domino aut convenirent, ac nuntios cum mandatis dirigerent ad praesentem electionem conventionemque Pyotrkouensem pro diebus deputatis, in praesentem vsque diem per continuationem sequentibus, vbi cum vniuersis dominis principibus et praelatis spiritualibus et saecularibus, militibus, nobilibus communitatibusque terrarum et civitatum comparantibus et praesentibus absentiumque nuntiis iniremus consilia, tractatus et deliberationes pro eligendo Serenissimo domino nostro rege futuro, (proque aliis⁴) necessitatibus eventibusque⁵) publicis in) melius ordinandis. Tandem (ncbis Friderico), miseratione divina cardinali, veluti archiepiscopo Gnesnensi et regni primate⁶), (consilii ordinem et electionis) processum proponentibus, vocatorum non comparantium absentia non obstante, per nos (et universos praelatos spirituales et saeculares, barones et consiliarios, nostro et absentium nomine ad) electionis decretum in Dei nomine processum erat die et loco infrascriptis. Qua missa (de Spiritu sancto

¹) Czarnkow N. ²) honorificentis sn̄e. P. ³) et. N. ⁴) futuris dod. P. ⁵) in eventibusque P. mentibusque N.; ⁶) „et“ dod. P. N.

cantata et) audita, (ac ceremoniis), consiliis, tractatibus, deli(berationibus¹⁾, conclusionibus de more atque iure praemissis, nos), qui supra, (praelati et barones universi, ad quos istud de iure ac consuetudine regni eiusdem pertinet, una cum nuntiis et oratoribus (praeclari²⁾ principis), domini Conradi, ducis Masoviae, ac magnificorum dominorum Ioh(annis Stephan³⁾ Woiewodae⁴⁾ Moldaviae⁵⁾, aliorumque principum⁶⁾, praelatorum et baronum⁷⁾ regni absent(ium⁸⁾), cum litteris et sufficientibus mandatis ad electionem praesentem missis, nomine suorum principalium comparentibus et (electioni) interessentibus, decretum electionis (di)ximus⁹⁾, pronuntiavimus et p(romulgavimus, dicimusque, pronunciamus¹⁰⁾ sic, quia non ex affectione car(nali personae) aliq(ue), sed inspirante Spiritus almi gratia, votis, voluntatibus, affectionibus, des(ideriis¹¹⁾ un(animibus, nemineque¹²⁾ ex nobis, operante¹³⁾ Spiritus eiusdem gratia, a votis et voluntatibus unanimibus discrepante, Serenissimum principem dominum (Alexandrum, Dei gratia) magnum ducem Lithvaniae, Samogitiae, Russiae Kiioviaeque dominum etc., sicut ius liberae electionis nobis competiit et competere iure consuevit, decrevimus eligendum in regem Poloniae, olim Serenissimi domini Iohannis Alberti, nuper vita functi regis Poloniae, immediatum, verum et legitimum successorem, dominum nostrum gratiosissimum, decernimusque et eligimus praesentibus, et hoc in quantum Sua Serenitas ordinationem inter regnum Poloniae et magnum ducatum Litwaniae, per nos Fridericum ac praelatos et barones regni Poloniae superscriptos (cum reuerendissimo in Christo patre ac¹⁴⁾ magnificis et) generosis dominis praefatis oratoribus et nuntiis Serenitatis Suae vigore mandatorum Serenitatis Eiusdem ac universorum praelatorum, baronum, procerum, boyarorum, nobilium et communitatum magni ducatus Litwaniae initam, factam, approbatam, litterisque eorum, sigillis (ac¹⁵⁾ iuramentis firmatam, per) se et praelatos praefatos, barones, proceres, (boiaros¹⁶⁾), nobiles et communitates eiusdem magni ducatus Litwaniae, suo ac illorum litteris, sigillis et iuramentis, in omnibus punctis, conditionibus, clausulis et articulis approbabit, confirmabit et ratificabit perpetuo (obseruandam. Quam electionem praesensque decretum nostrum cum universis nobilibus ac terrarum et civitatum communitatibus, nostro et eorum atque absentium nomine approbandum, tenendum, laudandum, confirmandum et emologandum duximus, approbamusque, tenemus, confirmamus, laudamus et emologamus tenore (praesentium mediante. Itaque decretum) huiusmodi in virtute Altissimi exequi cupientes, de certa scientia communique consilio, ac omnibus modo, iure et stylo, certos dominos praelatos et barones regni Poloniae, fratres nostros, in litteris credentiarum, ad eundem Serenissimum dominum nostrum, dominum electum per nos datarum, nominatos, (ad infrascripta gestores),

1) „et“ dod. P. N.; 2) praelati P. 3) tak K. Stephani mają P. N. 4) Vojevodae P. N. 5) Moldaviae P. N. 6) principium P.; principorum N.; 7) baronorum P.; 8) absentiam P.; 9) duximus P.; 10) „et promulgamus“ dod. P. N. 11) desiderisque P. N.; 12) nomineque P.; 13) cooperante P. N.; 14) „ac“ op. P. N.; 15) et N.; 16) „firmatam, per se .. iuramentis“ op. K. „boiaros“ wstawiam na podstawie tekstu N. P., ponieważ w oryginalne widać w tym miejscu zatarty wyraz.

actores et nuntios deputavimus et deputamus, dantes eis mandatum generale et facultatem plenariam praesens decretum nostrum eidem felicissimo electo ac domino, domino, domino Alexandro Dei gratia magno duci Litwaniæ, domino nostro gratiosissimo, (intimandi¹⁾), Eiusdemque (Dominationem) excellentissimam, utrum in electionem de se factam consentiret, aut eam acceptaret ratamque haberet, requirendi, aliaque omnia et singula cum Eius Dominatione illustrissima universisque praelatis, baronibus, militibus et communitatibus magni ducatus Litwaniæ agendi, (faciendi), tractandi, (consulendi), concludendi et firmandi, ac de rato et grato nostro et regni totius nomine promittendi, et ea, quae mandatum exigent magis speciale, quam praesentibus est expressum. In quorum omnium fidem et testimonium praemissorum sigilla nostra ac aliorum praelatorum, (procerum et nobilium regni Poloniae praesentibus sunt subappensa. Actum et datum Pyotrkouie in conventionem generali, die dominico in profesto sancti Francisci anno Domini millesimo quingentesimo primo, praesentibus ibidem ac ad praemissa consentientibus, rata habentibus et ea emologantibus (suo²⁾ et aliorum praesentium) et absentium regnicolarum nominibus, venerabilibus, generosis et nobilibus (dominis³): Nicolao (Kri)czki⁴), decano Cracoviensis et praeposito Posnaniensis, Iohanne Conarski Cracoviensis et sancti Michaëlis praeposito, Iohanne de Lassko cancellario Gnesnensis, decano Wladislaviensis et praeposito Crusviciensis, Nicolao de Barthnyki, custode Plocensis et praeposito Calissiensis, Alberto Gorski, scholastico Wladislaviensis et cancellario Posnaniensis, ecclesiarum, Stanislao Lassoczki, succamerario Posnaniensi, Nicolao Czekowski, gladifero Cracoviensi, Martino de Skothnyki, iudice Sandomiriensi, (Jaroslao) de Lassko, tribuno Siradiensi, Stanislao de Curozwanky Wielunensi, Iohanne Zaremba de Calynowa Siradiensi, Iohanne et Stanislao de Sprowa Opocznensibus, capitaneis, aliisque quampluribus praelatis, militibus, nobilibus, terrigenis et indigenis (regni Poloniae).

HALINA HOFMANÓWNA.

---

1) intimandum N.; 2) sui P. N.; 3) domino. P.; 4) Krziczki P. N.